

Open Monumentendag 2009

Vlaerdinghen op de kaart

Wandelen met Jacob van Deventer

In opdracht van Philips de Tweede maakte Jacob van Deventer een serie kaarten van alle steden in de Nederlanden. De kaarten hadden indertijd een militair-strategische betekenis. Nu zijn het prachtige tijdsdocumenten uit een periode dat er nog weinig andere kaarten waren. De kaart van Vlaardingen en omgeving, die Jacob van Deventer omstreeks 1562 maakte, is vrijwel de oudste, en zeker de meest nauwkeurige uit die tijd, en daarbij ook nog van vóór de grote stadsbrand van 1574. Wat is er op de kaart te zien en wat kunnen we daar nu nog van herkennen?

We starten de wandeling bij de Grote Kerk op de Markt (die vroeger Omring werd genoemd).

1. Grote Kerk - Aan het stratenplan rond de Markt is te zien dat de kerk lange tijd het middelpunt van de stad vormde. De kerk heeft een bewogen geschiedenis. Het begint allemaal kort voor het jaar 726/727 met een kerkje dat door de geestelijke Heribald aan Willibrord wordt geschonken, die het op zijn beurt schenkt aan de abdij van Echternach. Het oudste kerkje en zijn opvolgers, zullen houten zaalkerkjes zijn geweest. Vanaf de 12de eeuw staat hier een romaanse, tufstenen kerk waarvan bij archeologisch onderzoek sporen zijn aangetroffen. Ook van de 15de-eeuwse gotische bakstenen kerk is weinig over, daar die vrijwel geheel verloren ging bij de stadsbrand van 1574. Nu is het een grote, driebeukige hallenkerk met een toren uit 1744.

Via de Smalle Havenstraat komen we op de Westhavenplaats.

2. Visbank - In een stadsrekening uit 1577 wordt een bedrag opgevoerd voor werkzaamheden aan een nieuwe visbank. Dus ook al vóór de stadsbrand van 1574 was er een visbank in de stad. Waarschijnlijk stond die visbank ook al op de Westhavenplaats, maar dan aan de kant van de huizen. De huidige visbank dateert van 1778 en is ontworpen door de stadsfabriek (architect) Jacob van Schie.

Tegenover de Visbank lopen we door de Vrouwensteeg naar de Hoogstraat. De mozaïektegels in de bestrating zijn ontworpen door de glaskunstenares Winnie Teschmacher. Op de Hoogstraat gekomen rechtsaf.

3 Blokmakersplaats - Veel straatnamen in het oude centrum verwijzen naar het scheepvaart- en visserijverleden van Vlaardingen. Oudtijds lag hier de Blokmakerssteeg, genoemd naar het vervaardigen van 'blokken'. Door landrotten worden dat katrollen genoemd.

Oversteken, Hoogstraat vervolgen. Via de Kraansteeg komen we weer op de Westhavenplaats. Nu op het noordelijk gedeelte waar vroeger de hijskraan stond om de masten in en uit de schepen te hijsen. We steken nu de Korte Hoogstraat over en gaan rechtdoor de Havenstraat in. We switchen tussen Havenstraat en Hoogstraat via de smalle stegen waarin kunstwerken zijn aangebracht: Smidsteeg (RVS-steentjes van Willem Speekenbrink), Timmersteeg (elektrografische panelen van Beaty Czetö) en Scheepmakersteeg (lichtbakken van Jan Kleingeld en Roeland Meijer). Ten slotte vervolgen we de Hoogstraat.

4. Vlaardingse Driesluizen - drie sluisen verbonden de Vlaardingse Vaart met de Oude Haven. De sluisen dienden vooral om overtollig water uit het achterland kwijt te raken en werden onderhouden door Vlaardingse-Ambacht, Rijswijk en Schipluiden. De huidige geautomatiseerde schutsluis dateert uit 1960. In de sluis is aan weerszijden een gedenksteen ingemetseld die uit de voorgaande sluisen afkomstig zijn. De stenen tonen een aantal wapens met namen. Ze dragen de jaartallen 1639 en 1653.

De brug (ietsje verder) over de haven is nieuw, maar ook in de tijd toen Jacob van Deventer zijn kaart maakte lag hier een smalle voetbrug of dam met sluischutten. We gaan de brug over en dan linksaf, langs het 'Buizengat'.

5. Buizengat - De naam 'buis' herinnert aan het type schip waarmee de Vlaardingers in vroeger eeuwen de visvangst bedreven, in het bijzonder de haringvisserij. Het Buizengat was de winterhaven. Het was ook een spuiwater. Bij hoog water werd het Buizengat 'gevuld'. Bij laag water liet men het met kracht leegstromen, om zodoende de haven op diepte te houden. Rondom het water was er volop bedrijvigheid van scheepswerven. Nu is het een nieuwbouwlocatie, waar langs en rondom het Buizengat meer dan 150 woningen verzezen.

We lopen langs het water en gaan aan het eind de dijk op. Links aanhouden.

6. Maasdijk - De Maasdijk beschermt de polders van Delfland tegen het water van de Maasmond. De totale dijk is 28 km lang en loopt van Ter Heijde naar Schiedam. De dijk is in stukken aangelegd en na overstromingen soms opnieuw opgeworpen. Na een stormvloed in 1161 werd de dijk meer landinwaarts verlegd.

Vóór de molen rechtsaf, oversteken naar het Emaus.

7. Emaus - Tot 1555 was de 'Omring' (Emaus, Burgemeester de Bordesplein en Voorstraat) een dijk rond een spuiwater. In dat jaar werd het Spuy afgedamd en werd in 'de Put' een boomgaard aangelegd. Pas in de 17de eeuw kwam er een boerderij (Emous) en in de 19de eeuw woningbouw. Aan het Plein Emaus staat het in 1905 gebouwde raadhuis van Vlaardinger-Ambacht. Dat ambacht lag als een grote schil rond de kleine stad Vlaardingen. In 1941 werd Vlaardinger-Ambacht geannexeerd door de stad.

Bij het Plein Emaus links en iets verder, over de brug, rechtsaf, de Mauritssingel op. Deze 'Holybrug' wordt op de kaart van Van Deventer aangegeven.

8. Vlaarding -Vlaardingen ontstond aan de oever van een kreek. In de naamkunde wordt de uitgang 'ing' verklaard als bewoonde plaats. De 'd' ervoor duidt op een ontboste oever. 'Vlaa' of 'Fla' kan de oorspronkelijke naam van de kreek of van de stichter van de nederzetting zijn. In ieder geval is het zo dat we in het watertje langs de Mauritssingel een restant van die oeroude Vlaarding kunnen herkennen. Het liep door de Holierhoekse Polder in noordoostelijke richting naar Kethel.

Vorbij het bruggetje linksaf de Prins Hendriklaan in.

9. Landje van Chardon - Omstreeks 1965 werd de laatste boerderij die hier stond afgebroken. De eerste boerderij op deze plaats was een ontginningshoeve van waaruit de omgeving in cultuur werd gebracht. Bij archeologisch onderzoek zijn aardewerkscherven uit de 11de en 12de eeuw aangetroffen. Op een landmeterskaart uit 1572 wordt de boerderij aangeduid als 'Clattenburch'. Het woord 'burch' duidt er vermoedelijk op dat hier al vroeg een stenen huis of kasteeltje stond. Nu is de terp een bijzondere herinnering aan het agrarische platteland rond de stad Vlaardingen.

Steek het landje via de oude oprijlaan over en loop via het fietspad terug naar de Prins Bernhardlaan.

10. Prins Bernhardlaan - Wat nu een mooie bomenlaan is met statige huizen, was vroeger het meest zuidelijke deel van de smalle Holyweg. Van hieruit ging men naar Schipluiden en Delft. Ter weerszijden van het weggetje lagen sloten, waarvan er één de Hoylede genoemd werd: een bevaarbaar water door hooggelegen land. Nog korter geschreven was het de naam van een kasteeltje en later van de woonwijk Holy.

Over de brug komen we weer op het Plein Emaus, maar slaan vóór de 'potloden' rechtsaf, langs het schoolplein, bruggetje over en voetpad volgen naar de Vlaardingse Vaart.

11. Trekkade - Eeuwenlang ging veel transport over water omdat de wegen slecht waren en een deel van het jaar niet of nauwelijks gebruikt konden worden. Officieel werd de trekschuitdienst van Vlaardingen naar Delft in 1644 ingesteld. De schuiten werden getrokken door paarden die op het trekpad liepen. Ook voor die tijd zal er op de kade van de Vlaardingse Vaart een voetpad hebben gelopen. Op de kaart van Jacob van Deventer is dat deels aangegeven. Het aan de vaart gelegen huis op de kaart is de voorganger van de boerderij de Drie Baarsjes (in 1978 afgebroken).

Bij de Vlaardingse Vaart linksaf.

12. Zijl - Een merkwaardige bocht in de Trekkade herinnert aan de zijl, een uitwateringssluisje dat hier ooit was. Hier loosden de Hoylede en de Vlaarding het overtollige polderwater in de Vlaardingse Vaart via een gegraven sloot. Ook op de kaart van Van Deventer is de monding van deze Zijlsloot aangegeven.

De Westlandseweg oversteken en linksaf naar de molen. Vorbij de molen linksaf.

13. Molen Aeolus - Al in 1407 is sprake van een molen aan het einde van de Kortedijk. Als Jacob van Deventer zijn kaart tekent, is het een standerdmolen, met een piramidevormig onderstel. In 1668 werd de molen vervangen door een stenen exemplaar, dat op zijn beurt in 1790 werd opgevolgd door de huidige, hoge stellingmolen. Tussen 1954 en 1965 werd de molen gerestaureerd, na jarenlang onttakeld te zijn geweest. In 1954 krijgt hij de naam Aeolus, die verwijst naar de Romeinse god van de wind. Al sinds 1585 is de molen eigendom van de stad; een beheersstichting is in oprichting.

Vlak voorbij de molen oversteken en trapje op naar de nieuwbouw.

14. Werf De Hoop - De nieuwbouw tussen de Kortedijk en het Buizengat heeft het karakter van de Kortedijk aanzienlijk veranderd. Waar vroeger volop bedrijvigheid was ligt nu een eigentijdse woonwijk. De namen van de drie pleinen die tussen de nieuwbouw zijn opengelaten herinneren aan de scheepswerven De Hoop, Dammes Erve en de Werf van Pronk. Geen spoor meer van turfhandel In 't Hout en van herberg het Zwarte Paard.

Via de trap aan de andere kant van het plein terug naar de Kortedijk. Bij de sluizen recht door Hoogstraat volgen.

15. Afrol - Behalve via de Maassluissedijk en de Waalstraat kon je vroeger in westelijke richting de stad alleen verlaten via de Afrol. Daar was een brug over de Biersloot en dan kwam je (rechtsaf) op de Broekweg, richting Broekpolder, of (linksaf) op de Groeneweg, die doodliep in de weilanden van de Aalkeet Buitenpolder.

Hoogstraat blijven volgen.

16. Hoogstraat - De Kortedijk en de Hoogstraat vormen de 'ruggengraat' van het oude Vlaardingen. Terwijl de gehele Maasdijk min of meer oost-west loopt, ligt dit gedeelte min of meer noord-zuid, langs een langgerekte haven in de monding van de Vlaarding. Van oudsher is de Hoogstraat de belangrijkste straat van de stad. De gevels boven de winkelpuien tonen een rijk scala aan bouwstijlen uit verschillende perioden.

Via de Spaanse trappen (ontworpen door Wilma Kuil) dalen we af naar het Liesveld en gaan dan linksaf, de Kuiperstraat in.

17. Kuiperstraat - Genoemd naar een belangrijk ambacht in een haringstad. Kuipers maakten de tonnen waarin de haring werd ingemaakt en bewaard. Natuurlijk maakten zij ook vaten, tobbes en kuipen. Het was een nauwkeurig werkje, want 'Soo 't niet en sluit, Het leckt'er uit', zoals de dichter Jan Luiken schreef.

Kuiperstraat volgen.

18. Waalstraat - We kijken rechts de Waalstraat in en zien de statige platanen, die in de plaats zijn gekomen van het watertje de Waal. Van hier vertrokken de trekschuiten naar Delft. Al in de Middeleeuwen lag aan de zuidkant van de Waalstraat het Tertiariissenklooster van de Grauwe Zusters, die zo genoemd werden naar de kleur van hun habijt. Op de kaart van Jacob van Deventer is door de blauwe kleur het leien dak te herkennen van de kloosterkapel met de sierlijke dakruiter.

We gaan linksaf en steken via de Waalstraat door naar de Markt.

19. Stadhuis - Ook het stadhuis heeft op de kaart een blauw gekleurd dak. Dit stadhuis is de voorganger van het oude gedeelte van het huidige stadhuis. Dit is gebouwd in 1650 naar plannen van Bartholomeus Drijffhout. Het is gebouwd in classicistische stijl en heeft een dubbele trap met bordes en een klokkentoren. Op het fronton staat Vrouwe Justitia, gemaakt door Jan Gerritsz. van Lier. De uitbreiding van dit oude stadhuis werd in 1939 ontworpen door L.H.H. van der Kloot Meijburg, maar wegend de naoorlogse 'bestedingsbeperking' pas tussen 1952 en 1963 in fasen gerealiseerd.

We staan weer op de Markt - het einde van de wandeling.

Samenstelling: Frits van Ooststroom, Stad & Streek Cultuurhistorie
Met medewerking van: Elma Oosthoek, Piet Heinsbroek, Gerard Hoogerwaard, Harm Jan Luth, Arie Ouwendijk
Afbeeldingen: Stadsarchief Vlaardingen; foto: Frits van Ooststroom
Sponsor: Schiedam-Vlaardingen Fonds